

NACRT JEDNE ETIKE IZ SMRTI: O POEZIJI PAVLA VUK-PAVLOVIĆA

Radomir Videnović

Filozofski fakultet,
Univerzitet u Nišu, Srbija
ravi.nissin@sbb.rs

Primljeno: 2. 5. 2014.

Zbirke pjesama i aforizama Pavla Vuk-Pavlovića (Zov, Razvaline i Usplahireni stihovi) poetski su sažetak Vuk-Pavlovićeve filosofije – nekada presjek dotadašnjih radova, ali i anticipacija (tada) budućih ili nedovršenih djela. Težište je na etičkoj i antropološkoj problematici, kao i na filosofiji povijesti. Pavao Vuk-Pavlović pokazuje se kao samo-svojni i izvorni filosof, ali i veliki znalac klasične filosofije (ne samo zapadne eurocentričke), filosof koji živi svoj život i svoj svijet, ali okrenut vječnim pitanjima svijeta i čovjeka i zato uvijek u određenom kontekstu aktualan, kao i prijemčiv za nova čitanja i nova tumačenja.

Ključne riječi: smrt, život, ljubav, dobro, zlo, čovjek

*Sleti amo stih ko stranac,
Da razbije mozgu lanac.*

(Vuk-Pavlović, af. 10, 2012, 190)

Eto čemu poezija (u) filosofiji.

Kada se filosofski napor i način izražavanja nađe u tjesnacu, eto poetskog izraza, kao kod Platona – mitovi i metafore – a pri tom:

*Čitaocu stih se nudi
da razmišlja, ne da kudi.*

(Vuk-Pavlović, af. 1, 2012, 189)

Poetsko (i aforističko) izražavanje nije rijetkost u filosofiji. Vrijedi i obrnuto: koliko li je pjesnika tek inspirirao Heraklit.

Kako reče Aristotel, »zato i vrijedi pjesništvo kao više filosofska i dostojanstvenija stvar...«

Ipak, kako kaže Platon, ta stara nesloga, ta borba i krhko prijateljstvo filosofije i poezije, njihovo približavanje i udaljavanje – vječno će trajati, baš kao i njihovo međusobno nadahnjivanje – Dante i Toma Akvinski, Lukrecije i Epikur, Heidegger i Hölderlin... »pjesnički stanuje čovjek«.

»Kada Hölderlin govori o stanovanju, pred očima mu je osnovna crta čovjekova postojanja«, kaže Heidegger, i nastavlja: »Pjesničko stvaranje koje nam dopušta da stanujemo jest građenje« (Hajdeger, 1999, 151).

Ta udaljenost i bliskost, kako primjećuje Gadamer, »to je onda jedno vječno pitanje, zašto i na koji način jezik, jedini medijum onoga što se misli i onoga što se pjeva, može postići to zajedničko i to različito« (Gadamer, 2002, 27). Odnos filosofije i poezije može se sažeto izraziti i naslovom jedne knjige Isaaka Bashevisa Singera *Neprijatelji, ljubavna priča*.

Ipak, kada je riječ o poeziji i aforizmima Pavla Vuk-Pavlovića, najtoplije ali i najtočnije riječi izrekla je njegova supruga, Lelja Dobronić:

»U tjeskobno ratno, ali i poratno doba, Vuk-Pavlović nije radio na raspravama iz filozofije, ali je ono ne samo plodonosno već i na svoj način 'ispovjedno' za njegove životne stavove. Svoje je misli pretakao u stihove (iako se prije nije bavio poezijom¹).« (Dobronić, 2003, 20)

Svakako treba imati na umu i Vuk-Pavlovićevu rečenicu u filosofskim tekstovima – melodičnu i ritmičku; ta *euritmija* znatno nadilazi izvjesnu arhaičnost (kako neki kažu) njegova jezika, stvara poseban *Stimmung* i otvara mogućnost višeslojnog uživljavanja u sam tekst. To odgovara i Vuk-Pavlovićevu shvaćanju suštine filosofije:

»Sam Vuk-Pavlović smatrao je filosofiju osobitom duhovnom djelatnošću – negdje u prostoru između znanosti i umjetnosti, kojoj znanstvene metode spoznavanja ne smetaju da se služi poetskom ekspresijom.« (Temkov, 2003, 114)

Valja napomenuti da Zlatko Posavac tvrdi »da se više aspekata Vuk-Pavlovićeve filosofije (navlastito etike i filosofske antropologije) ne može razumjeti bez 'pjesama' zbirki 'poezije' *Zov* (1964) i *Razvaline*

¹ Klara Gonc Močanin pokazala je da je nobelovac R. Tagore utjecao na našeg filozofa: »Da se uz svoj filozofski poziv [Vuk-Pavlović] čak četiri puta pun predanosti vraćao Tagoreu – i to ne samo čitajući ga, nego i prevodeći njegove tekstove – govori o odnosu ljudskih duša koje je Goethe svojim romanom *Die Wahlverwandschaften* lijepo nazvao srodnim dušama.« (Gonc Močanin, 2003, 105)

(1964)« (Posavac, 2003, 53). Dakako, tu treba dodati i zbirku aforizama *Usplahireni stihovi* (Zagreb, 1976).

Dakle, upravo Vuk-Pavlovićeva poezija, zajedno s dijelom filofske ostavštine »Misli i bilješke« koju je sistematizirala i objavila Marija Brida, upotpunjuje građu za (*explicite*) nenapisanu, ali nagoviještenu *etiku* Pavla Vuk-Pavlovića (usp. Videnović, 2006, 79–98). Ta je etika u neprestanoj upitanosti nad značajem i značenjem smrti i potragom za autentičnim čovjekovim bivstvovanjem, čovjekovanjem:

*Tek smrt ko shvati,
živi iz punine.*

(Vuk-Pavlović, 110. rijek, 2012, 146)

Neophodni orijentir iz buddhizma: smrt nije dokončanje života, ni razrješenje od moralne odgovornosti.

*Smrt je posljednja riječ života.*²

Smrt je, dakle, mjera života, konstatira Marija Brida. A Vuk-Pavlović veli:

*Života ljudskih smisao se krije
u smrtima im. One su mu mjera.*

(Vuk-Pavlović, 96. rijek, 2012, 132)

Dakle, ako svaka sljedeća istina nadvladava i prevladava prethodne istine, ako i sam način skončavanja može odrediti kakvoću i pečat našeg života, onda je Smrt najveći sudac i procjenitelj vrijednosti naših životnih djela, ciljeva i svrha. Zato Vuk-Pavlović i kaže:

*Da život nije smrću bremenit,
što bi bez obnove, sav ustajala voda
bez preporoda, mlak, bez poroda, bez roda
svog vijeka sit, od vijeka bremenit?
Smrt goni, da se teži sjemenit
u ljubavi, da cvat mu sazrene do ploda,*

.....

dok vodi svijet pred zastor vječnosti?

(Vuk-Pavlović, 107. rijek, 2012, 143)

² Vuk-Pavlović, 1983. Ovaj se stav javlja u rijeku 107 i u drugim fragmentima, npr. 5, 13, 40, 45, 46.

I još:

*Sve živi. I smrt istinska tek vaja
živote, što ih prati kao sjen.*

(Vuk-Pavlović, 67. rijek, 2012, 101)

Smrt je gubitak individualnosti, povlačenje, nestanak iz događanja, gubitak moći... ali ta individualnost, uvjeren je Vuk-Pavlović, može uskrsnuti u svojoj zajednici kao stvaralačka ličnost u službi kulturnih vrijednosti. Jer, na kraju istoga rijeka, pjesnik kaže:

*I nazri tu, u prolaznosti vrutku,
gdje opstanka tka usud živi trak,
da vječnost sja u svakom trenutku.*

(Vuk-Pavlović, 67. rijek, 2012, 101)

Smrti kao momentu u životu, odgovara samo – žrtva.

Žrtvom se uspostavlja određeni vrijednosni poredak.

No, teško je, teško, odreći se, napustiti svoje ja, stopiti se, utopiti se...

*Ti, mrijet što nećeš! Samo, samo žiti!
Krik taj sveđ ponovljeni bijedna mesa!*

(Vuk-Pavlović, 69. rijek, 2012, 103)

No, Vuk-Pavlović poziva na pozornost, uz paradoks:

*Za vječit život sve bi dao?
Bez smrti život sav bi stao!*

(Vuk-Pavlović, af. 94, 2012, 199)

Možda zato:

*Život vrti
prelu smrti.*

(Vuk-Pavlović, af. 552, 2012, 246)

Treba upozoriti čovjeka koji se odveć veže i prijanja – a to je pravo »budističko upozorenje«:

*Sve, srcu tvome tako blisko što je,
Sav posjed, oko kojeg strast se vrti,
u vlasništvu je smrti.*

Ne, ništa, sasvim ništa nije tvoje!

(Vuk-Pavlović, 106. rijek, 2012, 142)

Ipak, govorio je Vuk-Pavlović:

Smrt nije samo da se bude mrtav!

Jer...

*Mi prolazimo, ne zbog uspomene;
mi prolazimo, ne zbog kratke slave;
mi prolazimo, ne zbog bježne jave.
Mi prolazimo, da se trag nam djene
u vječno srce zazbiljnosti prave.
mi prolazimo zbiljni, ne ko sjene.*

(Vuk-Pavlović, 28. sonet, 2012, 178)

Naš cilj, naš smisao, treba biti – uzdići se iznad sebe:

*...Sred zla ti se nad zlo vini!
Jedno se brani: živo ne razaraj!
Jedno je put: zri k čovječstvu cjelini!
Jedno te pravda: ljubi svijet i stvaraj!*

(Vuk-Pavlović, 99. rijek, 2012, 135)³

Ovaj kratki tekst je jedan nacrt *etike iz smrti* koji je mogao⁴ postaviti Pavao Vuk-Pavlović. Naš život je neprestano u sjeni neumitnosti, sjeni smrti, ali to nije razlog za rezignaciju, već naprotiv poziv za bude-

³ Može se opravdano reći da ovdje (*Živo ne razaraj!*) ima naznaka bioetičkog pristupa životu i svijetu. Taj životni stav je kod Vuk-Pavlovića teoretski mogao biti zasnovan na nekim budističkim i dainističkim stajalištima. Na zasnovanost ove tvrdnje ukazuje i natuknica Čedomila Veljačića: »Usp. Vuk-Pavlovićevo razjašnjenje pojma prastava neposrednim pozivom na indijsku i kinesku filozofiju...« (Veljačić, 1978, 40)

Također, usp. i objašnjenje Veljačića nešto kasnije u istoj knjizi: »Takva je bila, prema mazdaističkoj predaji, povijest rađanja čovječanstva, koju je moj učitelj Vuk-Pavlović opisao u pjesmama o porodu 'duha-čovjeka' ili 'pravog čovjeka' s 'pravom majmunicom' i o pokoljenju 'čovjekolikih' stvorenja zloduha« (Veljačić, 1978, 103). Veljačić govori o osmom rijeku iz Vuk-Pavlovićeve zbirke *Zov*, MCMLXIV.

⁴ U tumačenju ovog velikog filozofa kulture držao sam se postupka koji je primjenjivao i Vuk-Pavlović. Prvo, govoreći o Spinozi naš filozof kaže da posljednji i najodlučniji izvor njegova filosofiranja treba tražiti u živju zazbiljnosti, u određenom i osobitom svijetu i ne manjim plodnim dubinama njegova vlastita doživljavanja. Drugo, u studiji *Slikar u ontologičkome bogokazu Anselma Canterburyjskog*, Vuk-Pavlović kaže: »Pokušaj ovaj, da se smjeranje Anselma Canterburyjskog na bitak božji tumači na osnovu poredbe sa slikarom kao izlazišta umovanja (...) ne proizlazi iz namjere, da se slijedi sam izričaj (...) nego da se (...) uoči pravi osnovni doživljaj. Kojemu (...) izricana misao (...) duguje nastanak i oblikovanje. (...) Krajnje namjere, koje mogu prethoditi nekom misaonom toku, su ponajviše skrovite (...) Ipak će se tumačeći smjeti pod pritiskom izvjesne vjerojatnosti istaknuti slutnja i reći: Tako je mogao misliti Anselmo.« (Vuk-Pavlović, 2007, 92) Zato i mi možemo reći: Tako je mogao misliti Pavao Vuk-Pavlović.

nje života i njegovih sokova, također poziv na borbu za dobro i istinu, što je – svojim životom i djelom – Pavao Vuk-Pavlović i pokazao.

* * *

Poetski i aforistički riječi Pavla Vuk-Pavlovića govore i o njemu samome – osobno, lično. Ali razlika koja se često čini – između čovjeka kao čovjeka i filozofa kao filozofa – ne važi uvijek, kako kaže Tomislav Ladan:

»Pavao Vuk-Pavlović redovito je odbijao bivstveno razlikovanje pojma čovjek i pojma filozof, jednostavno zbog toga što je njemu – kako je posrijedi nedvojbeno duhovno i umsko biće – već prema odredbi čovjek bio filozof, a filozof prije svega čovjek.« (Ladan, 2003, 29)

Tako već prvi stihovi zbirke *Zov*, i prvi redovi, u obraćanju Čedu kažu:

Otvori oči – sav je svijet u sjaju,

.....

Otvori oči – svijeta sjaj mi daju

.....

Otvori oči – u njima da čitam

.....

Koliko l' živim po tvom doživljaju!

(Vuk-Pavlović, 1. rijek, 2012, 27)

I sljedeći rijek potvrđuje stavove iz mnogih radova Vuk-Pavlovića o tome koliko je čovjek biće zajednice:

... po svom sam čedu vječna lanca član.

(Vuk-Pavlović, 2. rijek, 2012, 28)

Govoreći o nedjelima čovjekolikog naš filozof zna:

Od gonitelja gonjeni su bolji!

(Vuk-Pavlović, 25. rijek, 2012, 55)

Jer, mnogo je puta Vuk-Pavlović iskusio grki usud pa ipak veli:

Moj put je moj – unatoč mnogoj glavi,

Što svemudra za putove zna bolje;

Moj put je moj, volja je moje volje.

.....

Moj put je moj – ja silniku ne kadim,

Put smjerno slijedim svoj. Moj put je moj.

(Vuk-Pavlović, 43. rijek, 2012, 75)

Obraćanje Čovječnome je drugačije:

*Rasplamti mi se, i led topi čame,
 rasplamti mi se, kruto što je, tali,
 o Ljubavi, i čisti svijest od tame!*

(Vuk-Pavlović, 55. rijek, 2012, 89)

Koncepcija (uvjetno rečeno) jedne etike iz smrti, vidljiva u ostavštini koju je Marija Brida priredila pod nazivom »Misli i bilješke«, javlja se i u stihovima:

*Sve živi. I smrt istinska tek vaja
 Živote, što ih prati kao sjen,*

I nazri tu, u prolaznosti vrutku,

Da vječnost sja u svakom trenutku.

(Vuk-Pavlović, 67. rijek, 2012, 101)

I, neka nam bude dozvoljen ovaj kolaž:

*Čuj, dušo, čuj – smrt šapće: nemaj straha!
 Tek smrt tko shvati, živi iz punine
 Utrni svjetla, nećeš bit u tmuni,
 Utrni svjetla – nećeš bit u tami.*

(Vuk-Pavlović, 108. rijek, 110. rijek,
 posljednji rijek, 2012, 144, 146, 147)

Literatura

- Dobronić, Lelja (2003), »Pozdravni govor«, u: Barišić, Pavo (ur.), *Pavao Vuk-Pavlović – život i djelo*, Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti – Razred za društvene znanosti, Institut za filozofiju, str. 13–21.
- Gadamer, Hans-Georg (2002), *Filozofija i poezija*, Beograd: Službeni list SRJ.
- Gonc Močanin, Klara (2003), »Pavao Vuk -Pavlović i Rabindranath Tagore«, u: Barišić, Pavo (ur.), *Pavao Vuk-Pavlović – život i djelo*, Zagreb: Hrvatska

- akademija znanosti i umjetnosti – Razred za društvene znanosti, Institut za filozofiju, str. 99–106.
- Hajdeger, Martin (1999), *Predavanja i rasprave*, Beograd: Plato.
- Ladan, Tomislav (2003), »Filozof kao čovjek«, u: Barišić, Pavo (ur.), *Pavao Vuk-Pavlović – život i djelo*, Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti – Razred za društvene znanosti, Institut za filozofiju, str. 25–29.
- Posavac, Zlatko (2003), »Pavao Vuk-Pavlović o Gjuri Arnoldu – s osobitim osvrtom na estetički horizont«, u: Barišić, Pavo (ur.), *Pavao Vuk-Pavlović – život i djelo*, Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti – Razred za društvene znanosti, Institut za filozofiju, str. 51–97.
- Temkov, Kiril (2003), »Etičke i vrijednosne ideje u filozofskoj poeziji Pavla Vuk-Pavlovića«, u: Barišić, Pavo (ur.), *Pavao Vuk-Pavlović – život i djelo*, Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti – Razred za društvene znanosti, Institut za filozofiju, str. 111–125.
- Veljačić, Čedomil (1978), *Razmeđa azijskih filozofija*, Zagreb: Liber.
- Videnović, Radomir (2006), *Umetnost etike*, Niš: Zograf.
- Vuk-Pavlović, Pavao (1983), »Misli i bilješke«, priredila Marija Brida, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*, god. 8, sv. 1–2, str. 163–202.
- Vuk-Pavlović, Pavao (2007), »Slikar u ontologičkome bogokazu Anselma Canterburyjskog«, u: Vuk Pavlović, Pavao, *Vrednota u svijetu*, Zagreb: Hrvatsko filozofsko društvo, str. 81–92.
- Vuk-Pavlović, Pavao (2010), *Pjesme i aforizmi*, Zagreb: Hrvatsko filozofsko društvo.

A SKETCH OF ONE ETHICS FROM DEATH: ON THE POETRY OF PAVAO VUK-PAVLOVIĆ

Radomir Videnović

The collection of poems and aphorisms by Pavao Vuk-Pavlović (Zov [Call], Razvaline [Ruins] and Usplahireni stihovi [Flustered Verses]) represent a poetic summary of his philosophy – sometimes as an overview of his to date philosophical work or as an anticipation of (then) upcoming or unfinished works. The emphasis is on ethical and anthropological problems, as well as on philosophy of history. Pavao Vuk-Pavlović reveals himself as an authentic and genuine philosopher, but also as a great expert in classic philosophy (not limited to Western Eurocentric one), the philosopher who lives his life and his world, nevertheless being at the same time open to the eternal questions of world and man. The legacy of Pavao Vuk-Pavlović is therefore always in a certain way modern and receptive for both new readings and new interpretations.

Key words: death, life, love, good, evil, man